

Miquel-Àngel Sánchez Ferriz i Rosa Mateu (cur.)
La ciència en català: des del segle XIII fins avui
Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2018, p. 71-73

DOI: 10.2436/15.2503.02.50

***Bonificatiu, bonificable, bonificar:* Ramon Llull i la terminologia**

LOLA BADIA

Centre de Documentació Ramon Llull (Universitat de Barcelona)

Resum

Els primers textos catalans amb un desplegament potent de terminologia científica i tècnica són obra de Ramon Llull: tractats de medicina, d'astronomia, de filosofia natural i enciclopèdies per a laics, com el *Fèlix* o l'*Arbre de ciència*. Llull també va donar en català una versió del vocabulari propi de la teologia, la lògica, la filosofia moral i el dret. Aquesta intervenció tracta d'un sector especialment original de la terminologia tècnica lulliana, la derivada del seu sistema de pensament, l'Art. Les innovacions lèxiques de l'Art —un mètode de mètodes aplicable a totes les branques del saber— atorguen sentit ontològic a les formes flexives de la gramàtica llatina i romànica amb uns mecanismes de composició gramatical importats de les estructures de l'àrab, com ara *bonificatiu*, *bonificable*, *bonificar*. Aquest nou vocabulari era presentat com a més precís i també més bell, perquè per a Llull bellesa i veritat són una sola cosa.

PARAULES CLAU: terminologia científica i tècnica, terminologia lulliana.

Abstract: *Bonificatiu, bonificable, bonificar: Ramon Llull and terminology*

The first Catalan texts containing a large volume of scientific and technical terms were written by Ramon Llull: treatises on medicine, astronomy, natural philosophy and also encyclopaedias for laymen, like *Felix* and the *Arbor scientiae* (The Tree of Knowledge). He also rendered in Catalan the vernacular vocabulary specific to theology, logic, moral philosophy and law. This paper is concerned with an especially original sector of the new Lullian terminology: the vocabulary relating to his thinking system, the Art. The lexical innovations of the Art – a method of methods applicable to all branches of knowledge – bestow ontological meaning on certain inflections of Latin and Romance grammar with

mechanisms of grammatical composition imported from the linguistic structures of Arabic, as in *bonificatiu*, *bonificable*, *bonificar*. This new vocabulary was presented as something more exact and also more beautiful, since Llull identified beauty with truth.

KEYWORDS: scientific and technical terminology, Lullian terminology.

COMUNICACIÓ RESUMIDA

El 1957 Francesc de Borja Moll va publicar unes «Notes per a una valoració del lèxic de Ramon Llull», que, passats seixanta anys, mostren com ha canviat la manera d'entendre els materials lingüístics de l'opus lullian. Ara es treballa amb eines digitals que permeten de controlar la biobibliografia i el vocabulari, amb edicions crítiques de la major part de la producció llatina i catalana, i també disposem d'una catalogació dels textos científicotècnics medievals d'expressió catalana. Ramon Llull va estar escrivint incessantment des del 1271 fins al 1316 i va escriure prop de 265 obres. La seva producció plurilingüe abraça tots els temes del saber i s'adreça a tots els públics. Són obra de Llull els primers textos catalans amb terminologia científica i tècnica: tractats de medicina, d'astronomia, de filosofia natural i enciclopèdies per a laics, com el *Fèlix* o l'*Arbre de ciència*. Llull també va donar en català una versió del vocabulari propi de la teologia, la lògica, la filosofia moral i el dret.

La contribució de Llull al llenguatge de la ciència en català és conseqüència de la seva dedicació incessant a la difusió de l'Art. L'Art de Ramon Llull és una construcció intel·lectual perfectament coherent lligada als planejaments ontològics i científics sobre els quals descansa l'estat de coneixements generals propi del segle XIII; així ho mostra el llibre d'Anthony Bonner titulat *L'Art i la lògica de Ramon Llull. Manual d'ús*. El llibre de Lluís Cifuentes, *La ciència en català a l'edat mitjana i el Renaixement*, en canvi, situa la producció científica en vulgar de Ramon Llull dins del marc històric i social de la vernacularització del saber, un fenomen d'abast europeu que ha merescut l'atenció dels estudiosos a partir de la darrera dècada del segle passat. Utilitzant el català com a llengua instrumental, Llull es comportava com els traductors i els compiladors de textos científics i tècnics que eren contemporanis seus i que van fer circular regiments de sanitat; tractats sobre la pesta; antidotaris; col·leccions de receptes; tractats de cirurgia, de medicina per a cavalls, gossos i falcons; tractats de mercaderia, d'aritmètica; obres de filosofia i d'història natural, d'alquímia, etc. Algunes de les perplexitats que desvetllava l'estudi de la llengua de Ramon Llull a l'article de Moll de 1957 —i també a la síntesi clàssica que li van dedicar ell mateix i Antoni M. Badia i Margarit el 1960— es poden reconduir emprant les noves eines filològiques i digitals i tenint en compte el context de la vernacularització.

L'aspecte més singular de la terminologia tècnica lulliana és el vocabulari específic de l'Art. Es tracta d'un conjunt organitzat de paraules derivades que Llull

crea per poder expressar els raonaments que genera el seu sistema. La novetat de la terminologia artística lul·liana afecta tant el llatí com el català perquè emprar el que Llull anomena «manera de parlar aràbiga» produeix «paraules estranyes», és a dir, una terminologia tècnica nova. El *Llibre de contemplació* (1274) està escrit en una prosa catalana elegant i harmònica, que és l'origen de la prosa catalana culta. L'*Art demostrativa* (1283), en canvi, assaja un llenguatge filosòfic inequívoc i gens literari. Presenta, en efecte, una forma textual d'aparença algèbrica, en què els principis sobre els quals es treballa i les seves relacions es designen amb les lletres de l'alfabet. Per a llegir el text cal fer les substitucions pertinents de lletres per conceptes tenint present que les lletres poden designar dues o tres nocions de sèries diferents. Llull també introdueix formes verbals de la primera conjugació construïdes a partir de principis com *bonitas* ('bonesa') o *magnitudo* ('grandesa'), és a dir *bonificar* i *magnificar*. Llull valorava la precisió tècnica del llenguatge: segons la *Retorica nova* (1301), fins i tot la bellesa del discurs s'obté utilitzant mots insòlits o extravagants però adequats a la naturalesa dels continguts filosòfics o teològics. Segons l'ontologia lul·liana, tots els ens responen a una estructura interna ternària que es tradueix en un joc de tres sufixos bàsics: *-tiu* (-TIVUS), *-able/-ible* (-BILE) i *-ar* (-ARE), de l'infinitiu de la primera conjugació. Aquests tres sufixos corresponen a les nocions generals d'agent, pacient o producte de l'acte, i acte. Tant els principis generals de la Figura A, la dels atributs divins, com els components del món natural tenen els seus -TIVUS, -BILE i -ARE. La *bonesa* (BONITAS), que és el primer dels principis de la Figura A, es projecta en *bonificatiu*, *bonificable* i *bonificar*; la *grandesa* (MAGNITUDO), que és el segon, en *magnificable*, *magnificat* i *magnificar*, i igualment ho fa el *foc* (IGNIS) en *ignitiu*, *ignificable* i *ignir*. Per a la història de la llengua catalana, aquesta terminologia se situa en el sector del lèxic tècnic de la filosofia, un clos tancat bastant exclusiu i molt representatiu de l'extraordinària singularitat de l'obra de Ramon Llull.